

הצילום הרישמי של צה"ל

מראה את כפר בניאס ומבוך איתו, למרגלות החרמון. מימין נראה נחל בניאס הזורם לכיוון ישראל, ובחלק הקדמי רמת הבניאס הנישאת מעל

שטח ישראל. החצים הלבנים מצביעים על עבודות העפר המבוצעות בשטח, כהקדמה לחפירת תעלות ההטיה אשר יביאו את מי החצבני לבניאס, ויובילו את מימיו אל הירדן. המרחק מגבול ישראל, שהודיעה כי לא תותר על זכויות המים שלה, הוא פחות מקילומטר.

בישראל, אלא מפני שמים אלה חיוניים לערבים עצמם. מי הירדן, נקבע, אינם יכולים להספיק לתוכנית ההשקיה הישראלית המוגזמת, ויחד עם זאת להותיר די מים לערבים. ב-11 בפברואר 1960 התכנסה הליגה הערבית לישיבה סודית בקאהיר. נעדרו ממנה נציגי תוניס וסוריה, בשל סיכסוך עם מצרים. על סדר-היום: גיבוש תוכנית ערבית מאוחדת למי הירדן. ההחלטה בת שני החלקים: לבדוק את האפשרות להנתק את המים מישראל, ובמיקרה שישראל תפעיל את המוביל הארצי שלה — להכריז עליה מלחמה. החלק השני של ההחלטה התגלה בינואר שעבר כאיום-סרק. היה זה בעת שכינס גמאל עבדאלנאצר את ועידת הפיסגה הראשונה בקאהיר, כדי לדון בתביעת דמשק מן הליגה, שזו תכבד את החלטתה משנת 1960 ותפתח במלחמה לאלתר נגד ישראל. הדרישה נדחתה, אולם איש מן ה-13 לא היה מוכן להופיע בפני עמו ולהודיע כי הליגה האדוירה קיפלה את הזנב ונסוגה. אותן הכרזות, בהן זילזלה ממשלת ישראל, דחפו עתה את אנשי הליגה הערבית לפעולה. ההחלטה שנתקבלה: להחיות דווקא את החלק הראשון של החלטת פברואר 1960, זו המדרבת על "ניתוק המים". היה זה דווקא נשיא מצרים שהעלה את ההצעה, אשר ממנה הסתייג חמש שנים לפני כן.

וכך, בינואר 1964, הככה תוכנית הטיית היובלים לתוכניתה המוצהרת של הליגה הערבית. עד כדי כך, שכאשר התעורר בלב ממשלת לבנון החשש, כי העניין רציני וכי היא עלולה להכתבך במלחמה עם ישראל, לא יכול היה ראש ממשלתה להיסוג. בישיבה דראמאטית של מועצת ההגנה בקאהיר נאלץ להסכים להקמת תחנת-שאבה על אדמת לבנון, ולביצוע חלק מתוכנית ההטייה. בישראל נאחזו דוברים ועסקנים שונים בתקווה, שכניעת ראש ממשלת לבנון וזקוקה להסכמת בית-הנבחרים בבירות, אך גם תקווה זו נמוגה, כאשר אישר השבוע בית-הנבחרים הלבנוני את תוכנית ההטייה, אף הסכים לכניסת צבא ערבי זר ללבנון, במיקרה שההטייה תגורר תגובה ישראלית. בכל העולם הערבי לא נשמע קול מוסמך אחד שהסתייג מן התוכנית.

האדם הגאה ביותר בהחלטות אלה הינו מצרי רחבי-גורם, בעל פנים חייכנים ושופע טוב-לב. זהו ד"ר מוחמד אחמד סלים, 56, המכהן בחצי-המאה מן התפקידים החשובים ביותר בכלכלה המצרית. בין השאר הוא המנהל המצרי הבכיר בצוות המקים את סכר אסואן, והאיש מס' 2 של המיפעל. הוא סיים את לימודיו בפאקולטה להנדסה של אוניברסיטת קאהיר ב-1937, נסע להשתלמות בארצות-הברית, שם עקב מקרוב אחרי פעולתה של רשות ענק טוסי.

כאשר הקימה הליגה הערבית ועדה טכנית לבדיקת שאלת מי הירדן, לקראת ביקורו הראשון של אריק ג'ונסטון במרחב, מונה סלים יו"ר הוועדה — ולא במיקרה. כי בניגוד לרוב המצרים, התעניין המהנדס המצליח במי הירדן, זמן רב לפני שהפכו נושא למאמרים ולאיורים. ראשית התעניינותו המעשית היתה ב-1951, כאשר נערכה בעמאן אחת מאותן ועידות שישראל נוטה להתייחס אליהן כאל יריד בטלנים. היתה זו ועידת אירגון המהנדסים הערביים, וסלים השתתף כיו"ר הסתדרות המהנדסים של ארצו. לאחרונה הוא סיפר לעיתונאי מצרי: "התאכסנתי במלון פילאדלפיה בעמאן. באותו מלון גר גם מהנדס אמריקאי, שעבד בירדן מטעם ממשלת-הסיוע של סעיף ארבע. ערב אחד התחלנו לשוחח על בעיות המים באזור, והוא סיפר לי שהוא נמצא בירדן בקשר לתוכנית הירמון. שוחחנו גם על התוכנית של ישראל, ואז הוא גילה לי, במיקרה, שנמצאת אצלו תוכנית הייס — היא התוכנית המקורית שעובדה למען ישראל, על בסיס חזונו של לאורדמילק. ביקשתי ממנו שיעשה לי טובה אישית, כתבר למקצוע, וירשה לי לעיין בתוכנית. אמרתי שזה רק מתוך סקרנות מקצועית. הוא נתן לי אותה, וכל אותו לילה לא עצמתי עין. עד הבוקר הספקתי להעתיקה במלואה."

בטובו לקאהיר נועד עם ידידו, עורך אחר-טאעה. כעבור שלושה ימים התפרסם מאמר סנסציוני, תחת הכותרת "ישראל גונבת נהר" רק אז, לדברי סלים, התעוררה במצרים

דאגה לגורל מי הירדן. הוא עצמו המשיך לסייר לאורך הנהר ויובליו, עקב מקרוב אחרי כל התוכניות. כאשר העלה נציג סוריה במועצת הבטחון לראשונה, ב-1953, את האיום של הטיית יובלי הירדן, כבר היתה מצוייה בתיקו של סלים חתית-דעת מקצועית, אשר קבעה על-פי סקר טופוגרפי, כי ההטייה הינה בת-ביצוע. יש צורך להקים, בסך הכל, כמה סכרים קטנים. חיחה סלים את דעתו. "אין בשום אופן להשנות אותם עם הסכרים הקיימים על הגילוס. זוהי משימה פשוטה, והקושי היחיד הוא טופוגרפי. אבל זה קושי פשוט, אם לוקחים בחשבון את האפשרויות הטכניות של היום."

על כן נהג לחשוב, בעולם הערבי, את ד"ר מוחמד אחמד סעיד לאבי תוכנית ההטייה. מה הם פרטי התוכנית?

כך תבוצע ההטייה

הנחת היסודית של התוכנית הערבית היא, שלסוריה ולבנון אין צורך מיוחד במי הירדן. לעומת זאת זקוקה להם עד מאוד ממלכת הירדן. על כן יש לאסוף מים אלה בסרים ייבנסו לשטחה של ישראל, להטותם מזרחה, ושם לחברם אל מי הירמון כדי לספק את מיפעל-ההשקיה הירדני. לצורך זה יש להקים שתי מערכות-הטייה:
● **המטית החצבנית** תצריך את המיבצע ההנדסי הגדול ביותר. נהר זה, שהוא אחד משלושת יובלי הירדן הצפוני, מוריס לאפיק המשותף 157 מיליון מ"ק בממוצע לשנה. ראשיתו למרגלות החרמון. בשטח לבנון, והוא הארוך מבין שלושת היובלים. הוא גם ה"עצבני" ביותר, ושפיעתו יכולה להשתנות מ-50 מיליון מ"ק בשנה שחונה ל-250 מ"ק בשנה גשומה, שכן חלק גדול ניקחה באפיקי הנהר הפזורים על-פני אגן ניקוז נרחב ביותר. הכמות של 157 מיליון מ"ק בממוצע נתקבלה כמוסכמת ברוב התוכניות הבינלאומיות, ביניהן תוכנית ג'ונסטון.

החצבני נובע מכמה מעיינות, הידועים יחד בשם מעיינות חצבייה. מי המעיינות, יחד עם מי הוודית של החרמון, מצטרפים יחד בואי סבעא — ובנקודה זו, קובעת תוכנית ההטייה, יוקם הסכר הראשון אשר ימנע את זרימת המים דרומה.

לחצבני גם מקור שני, הנובע אף הוא בחרמון: עין סריד, מדרום למעיינות חצבייה. כאן יוקם הסכר השני, שיטול את המים הזורמים בחלקו המרכזי של הנהר. הנקודה השלישית בה נוספים מים לחצבני נמצאת במעיינות וואן, הנובעים שלושה קילומטרים צפונה מגבול ישראל. בתוך שטח לבנון ובמרחק 100 מטרים בלבד מן הגבול הסורי, כאן תוקם בריכת מאגר גדולה ותיבנה תחנת-השאבה, שעליה נסב החיכוך בוועידת ראשי-הממשלות בקאהיר. המים אשר ייסכרו בשלוש נקודות אלה יכתנו לשלושה יעדים: מי חצבייה, בצפון, יוטו מערבה, אל תוך שטח לבנון, וינצלו במיפעל-ההשקיה מקומיים. במידה שתיתחר כמות של מים בלתי-מנוצלים — ולדברי הלבנונים אין כשחון בכך — תופנה היתרה אל אגן הליטאני הסמוך. מי עין סריד יוטו לכיוון דרום-מזרח, לעבר השטח הסורי שבו נובע הבניאס. גם מי עין וואן יועברו מזרחה, יצטרפו בדרך למי עין סריד, ויחד יחברו אל מי הבניאס. חלק קטן ממי החזאן יוקצה להשקית אדמות לבנוניות.

וכך תבוצע ההטייה: מי חצבייה יועברו בתעלה פתוחה אל העמק שבסביבות שטורה. היתרה תועבר במינהרה אל אגן-הניקוז של הליטאני. גם מי עין סריד יורמו בתעלה פתוחה לסוריה. בעזרת השיפוע הטבעי של הקרקע. מי החזאן, אשר יוקצו להשקיה מקומית, יועברו מבריכת-המאגר בתעלות פתוחות. מרבית המים שתיתחר, תועלה בעזרת המשאבה הגדולה לגובה של 100 מטרים, בצינור שאורכו ארבע קילומטרים. שם יתחבר הצינור עם (המשך בעמוד 22)